

Yleisen kielitieteen oppikirja

FRED KARLSSON *Johdatusta yleiseen kielitieteeseen*. Gaudeamus, Helsinki 1976 (kolmas painos 1980) 279 s.

Joku vuosi sitten ilmestynyt Fred Karlssonin *Johdatusta yleiseen kielitieteeseen* on tervetullut lisä niukkaan suomenkieliseen yleiskielitieteelliseen kirjallisuuteen. Aivan olematonta tämä kirjallisuus ei toki ole ollut: voisi mainita sellaisia nimiä kuin E. N. Setälä (kielioppikomitean mietintö), Streng—Renkonen (Sanain merkityksen muuttuminen), M. Airila (*Johdatusta kielen teoriaan I—III*), Frans Äimä (*Yleisen fonetiikan oppikirja*), Paavo Ravila (*Johdatus kielihistoriaan*), Erkki Itkonen (*Kieli ja sen tutkimus*), Alo Raun (*Johdatusta strukturaalikielitieteeseen*), Aulis J. Joki (*Maailman kielet*), Paavo Siro (*Sijakielioppi*), Nils-Erik Enkvist (*Tekstilingvistiikan peruskäsitteitä*), Raimo Anttila (*Uusimman äännehistorian suunnasta ja luonteesta*), Kalevi Wiik (*Taksonomista fonologiaa*), Auli Hakulinen — Jussi Ojanen (*Kielitieteen ja fonetiikan termistöä*), Emil Öhmann (*Kieli ja kulttuuri*). Muutamia käännöskirjoja on ollut saatavilla ennen Karlssonin johdatusen ilmestymistä: Milka Ivičin »Kielitiede ennen ja nyt» sekä Eugenio Coseriuun »Kielimaantiede». Kuluneet vuodet ovat vielä lisänneet tätä joukkoa, mutta esim. englanninkielisen maailman yltäkylläiseen tarjontaan meillä ei tietenkään päästä tälläkään alalla.

Karlssonin johdatus on kuitenkin ensimmäinen kielitiedettä nimenomaan deskriptiivistä näkökulmasta laajasti käsittelevä oppi- ja käsikirja ja jo sellaisena hyvin tarpeellinen, vaikka esim. sosio- ja psykolingvistiikka ja kielen omaksuminen jäävätkin vielä odottamaan esitystään. Näin Karlsson-

Kirjallisuutta

nin kirja on oikeastaan suomeksi opiskelevan tulevan grammatikon ensimmäisiä kirjoja. Asiat on selkeästi jaettu fonologiaan, morfologiaan, syntaksiin ja semantiikkaan; lisäksi käsitellään yleisen kielitieteen, kielen ja sen rakenteenkuvauksen luonnetta ja asemaa tieteiden kentässä ja metodiikassa. Parillakymmenellä sivulla on esitelty myös kielitieteen historian pääpiirteet.

Kirja sisältää suuren määrän tulevalle grammatikolle tärkeää asiaa, ehkä hieman liian suuren suhteessa n. 280 sivuunsa. Suuri osa ilmiöiden selityksistä on yhden tai kahden esimerkin varassa. Toisaalta taas kirjan tiiviys on eduksi, varsinkin jos ajattelee sitä käsikirjana ja yleisen kielitieteen kertausoppaana periaatteet käytännön työssä unohtavalle. Kirjassa käytetään n. 400:aa keskeistä termiä (käsihakemiston laajuus on tämä), ja ne on siis helppo kerrata muutamassa tunnissa tämän kirjan avulla. Asioiden esittely on esimerkillisen selkeää ja hallitun tasapainoista; ollaan ainakin hyvin lähellä optimisuoritusta, joka kielitieteen laajaa kenttää jonkin verran tuntevassa herättää kunnioitusta. Yleensä Karlsson esittelee useamman kuin yhden periaatteellisen tulkintatavan. Niinpä esim. foneemistuksesta puhuttaessa s. 83 esitellään funktionaali, fysikaalinen ja mentalistinen foneemikäsitys. Joistakin kannanotoista voi tietysti olla eri mieltä: esim. perinnäisen kieliopin epäeksaktiutta Karlsson on nähdäkseni liioitellut, kun pikemmin on kysymys laajasanaisuudesta, joka johtuu teorian kehittymättömyydestä. Toisaalta — kuten usein on nähty — teorian kehittyminen hyvin pitkälle vie sekin laveaan esitykseen ja käsiteltävä aihe unohtuu kuin kouluaineessa. Keskitietä olisi kuljettava siis tässäkin.

Teoriakehyksenä Karlssonilla on generatiivin kieliopin jako pinta- ja syvärakenteeseen, jonka voi katsoa jo vakiintuneen, siksi hedelmälliseksi se on osoittautunut käytännön tutkimustyössä esim. lauseiden ja lausekkeidenvälisiä suhteita ja niiden rakennetta, sanajärjestyksestä sekä merkityksen ja lauseen pintarakenteen suhdetta selvitettyä. Tässä lähestymistavassa on

siis äänne- ja muoto-opista vanhastaan tuttu invariantti—variantti-jako nostettu myös syntaksiin ja näin saatu kaikki kielen tasot samojen metodisten perusratkaisujen piiriin: selvitetään invariantit (perusmuodot), näiden keskinäiset suhteet (rakenne) ja kunkin invariantin suhde omiin variantteihinsa (manifestaatiosäännöt). Näin saadaan lopulta kieliopilliset säännöt, jotka määrittävät invarianttien distribuution ja niiden varianttien käytön.

Nykyisiä ja tulevia kielitieteen opiskelijapolvia ja tutkijoita on syytä onnitella tämän kirjan johdosta — samoin sen tekijää, siksi hyvin kirja tyydyttää olevia tarpeita. Tällaiset hyvin tehdyt oppikirjat todistavat oman tieteenalan kokonaisuhallinnasta oikeastaan aivan toisella lailla kuin yhä suppeampiin yksityisilmiöihin keskittyvät erikoistutkielmat, ja siksi niillä on tekijöilleen tieteellistäkin meriittiarvoa. Karlssonin kirja on jo ollut omiaan piristämään erilaisten oppikirjojen ja muiden yleisesitysten laadintaa, toimittamista ja kääntämistä. Näin on lopulta helpompi tasapainottaa tutkimuksen, opetuksen ja yhteiskunnan etunäkökohdat myös kielen ja kielten tutkimuksessa.

Pekka Sammallahti